

Розділ 8. Економічна безпека держави та суб'єктів господарської діяльності

УДК 658:351.863 (075)

DOI: 10.31732/2663-2209-2020-60-187-194

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Алькама В.Г.¹, Кучмєєв О.М.²

¹ д.е.н., професор, завідувач кафедри управлінських технологій, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (044)-455-57-07, e-mail: Alkema@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5997-7076>

² к.псих.н., доцент, здобувач кафедри управлінських технологій, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: 093-227-65-39, e-mail: san-san77@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1803-6231>

ANALYSIS OF MODERN APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF THE ECONOMIC SECURITY OF TRADE ENTERPRISES

Alkema V.¹, Kuchmyeyev O.²

¹ Doctor of science (Economics), professor, head of the management technologies department, "KROK" University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (044)-455-57-07, e-mail: alkema@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5997-7076>

² Ph.D.(Psychological), specialty "Psychology of activity in special conditions" Doctor of Science (Economics), getter of the Management Technologies Department, "KROK" University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (093)-227-65-39, e-mail: san-san77@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1803-6231>

Анотація. У статті продемонстровано, що торговельні підприємства функціонують з зовнішнім середовищем, яке характеризується зростанням нестабільності та наявністю численних дестабілізуючих чинників. Ринкове середовище як частина цього середовища є високо конкурентним і вимагає постійних зусиль для утримання власної конкурентної позиції в умовах наявності недобросовісної конкуренції. Визначено актуальність для менеджменту сучасних торговельних підприємств проблеми забезпечення належної економічної безпеки торговельних підприємств. Продемонстровано, що завдання управління забезпеченням економічної безпеки є одним з пріоритетних функцій сучасного менеджменту торговельних підприємств. Доведено, що наявність на торговельних підприємствах дієвої системи управління забезпеченням економічної безпеки надасть можливість швидко виявити та локалізувати загрози успішній діяльності. Визначено основу ефективності такої системи – своєчасні та адекватні ситуації економічної безпеки управлінські рішення. Вказано, що для розробки та прийняття таких рішень необхідно мати комплексну методіку оцінки стану економічної безпеки торговельного підприємства. Показано проблеми створення універсальної методіки для торговельних підприємств які функціонують на різних ринках (споживчому та промисловому) та сферах(оптова торгівля, оптово-роздрібна торгівля, рітейл, електронна торгівля тощо. Вказано також і на відмінності в диференціації менеджментом складових економічної безпеки торговельного підприємства. Здійснено системний аналіз сучасних підходів до оцінки стану економічної безпеки торговельних підприємств. Визначено їх спільні та відмінні риси, а також вказано на основні недоліки існуючих підходів до оцінки економічної безпеки торговельних підприємств. Запропоновано напрямки вдосконалення існуючих методик та визначено невідкладність вирішення завдання створення комплексної методіки оцінки економічної безпеки торговельних підприємств різних видів в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: підприємство; торговельне підприємство; зовнішнє середовище; економічна безпека; аналіз; підходи; оцінка; індикатори.

Формули: 0; рис.: 0; табл.: 1, бібл.: 18.

Annotation. The article demonstrates that trading companies operate with an external environment characterized by increasing instability and the presence of numerous destabilizing factors. The market environment as part of this environment is highly competitive and requires constant efforts to maintain its own competitive position in conditions of

unfair competition. The urgency for the management of modern trade enterprises of the problem of ensuring proper economic security of trade enterprises is determined. It is demonstrated that the task of managing economic security is one of the priority functions of modern management of commercial enterprises. It is proved that the presence of an effective economic security management system at trade enterprises will provide an opportunity to quickly identify and localize threats to successful operations. The basis of efficiency of such system is defined - timely and adequate situations of economic safety by administrative decisions. It is indicated that for the development and adoption of such decisions it is necessary to have a comprehensive methodology for assessing the economic security of a commercial enterprise. The problems of creating a universal methodology for commercial enterprises operating in different markets (consumer and industrial) and areas (wholesale, wholesale and retail trade, retail, e-commerce, etc.) are also indicated. systematic analysis of modern approaches to assessing the state of economic security of trade enterprises, identifying their common and distinctive features, as well as the main shortcomings of existing approaches to assessing the economic security of trade enterprises. trade enterprises of various types in modern economic conditions.

Key words: enterprise; trade enterprise; external environment; economic security; analysis; approaches; evaluation; indicators.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 1; bibl.: 18.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції економіки України в європейський та світовий економічний простір вітчизняні підприємства змушені активно взаємодіяти з зовнішнім середовищем, що характеризується зростанням нестабільності та агресивністю дестабілізуючих чинників. Ринкове середовище як частина цього зовнішнього середовища трансформується в плацдарм високої конкуренції за окремі ринки та ринкові сегменти. Ситуація яка склалася спрямовує концентрацію зусиль менеджменту торговельних підприємств на забезпечення належного рівня їхньої економічної безпеки. Досягнення і постійна підтримка належного рівня економічної безпеки надасть можливість торговельним підприємствам не лише зберегти свою частку на ринку, але й отримати перевагу над конкурентами. За таких умов вкрай актуальним є питання ведення господарства на раціональних засадах, які передбачають мінімізацію ризиків діяльності, фінансових і матеріальних втрат та максимізацію прибутку. Наявність на торговельних підприємствах дієвої системи управління забезпеченням економічної безпеки надасть можливість швидко виявити та локалізувати загрози успішній діяльності. З урахуванням швидкоплинних змін зовнішнього середовища та жорсткої конкуренції, попри наявний вагомий здобуток у сфері економічної безпеки торговельних підприємств, на даний момент є нагальна потреба у розвитку методичного інструментарію оцінювання

стану їх економічної безпеки та формування ефективної системи захисту від дестабілізуючих чинників впливу. Тож саме ці обставини і актуалізують питання вдосконалення підходів щодо оцінки стану економічної безпеки для торговельних підприємств і зумовлюють необхідність у подальших дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методичні та науково-прикладні аспекти економічної безпеки підприємств викладено в працях чисельної кількості вітчизняних науковців, зокрема В.Г. Алькеми [1], О.С. Кириченко [1], Н.М. Літвіна [1; 8; 16], Н.С. Артемонової [2] і А.В. Атрашкової [2], В.М. Базилевича [3], Н.Ю. Гічової [4], С.Б. Довбні [5], В.Л. Ортинського [6], І.С. Керницького [6], З. Б. Живко [6], З.С. Варналія [7], П. В. Мельника [7], Л.Л. Тарангула [7], Г. В. Козаченко [9], В. П. Пономарьова [9], О. М. Ляшенко [9], Б. М. Корецького [10], Т. Д. Костенко [11], Є. О. Підгори [11], В. С. Рижикова [11], Л. А. Кошембара [12].

А також відображено у працях колективу науковців під керівництвом В. М. Геєця [13], І. І. Нагорної [14], С. Н. Ільяшенко [15], С. В. Устинко [18] і Н. О. Іванченко [17], В. Т. Шлемко [18] і І. Ф. Зінько [18].

В своїх дослідженнях переважна більшість науковців вказують на важливість своєчасної і коректної оцінки стану економічної безпеки суб'єктів господарювання. Разом із цим, вони пропонують і підходи щодо оцінювання економічної безпеки підприємств. Перш за

все, як показав аналіз сучасної фахової літератури, найбільш затребуваними є такі підходи, як: індикаторний, програмно-цільового управління і розвитку, ресурсно-функціональний, нормативних значень множини фінансово-економічних показників, комплексного оцінювання економічної безпеки підприємства, матриці динамічної фінансової рівноваги.

Проте, як показує ґрунтовний аналіз теоретико-методичних засад сучасної безпекології та теорії економічної безпеки і успішна практика застосування цих підходів, проблема якісної оцінки стану економічної безпеки торговельних підприємств потребує вирішення. Така точка зору присутня майже в усіх наукових публікаціях, що стосуються зазначеної проблеми. Безумовно, це є одним з визначальних факторів необхідності проведення якісних досліджень методів і методик оцінки стану економічної безпеки торговельних підприємств з метою подальшого їх вдосконалення.

Аналіз чисельної кількості фахових публікацій показав, що остаточно проблема оцінки стану економічної безпеки торговельних підприємств на цей час ще не вирішена. На думку авторів, для її якнайскорішого вирішення все ж необхідно приділити дослідникам більше уваги якісному аналізу існуючих підходів щодо оцінки економічної безпеки торговельних підприємств. Саме якісний аналіз дасть змогу відшукати недоліки існуючих методів і методик оцінки стану економічної безпеки торговельних підприємств у подальшому значно вдосконалити їх.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виконання якісного аналізу підходів щодо оцінки стану економічної безпеки торговельних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд сучасної фахової літератури свідчить про те, що забезпечення економічної безпеки на сьогодні вважається однією з пріоритетних функцій підприємства. Переважна чисельність дослідників економічну

безпеку трактують як явище та як певну характеристику стану підприємства. Нині дуже поширеною є думка про те, що економічна безпека – це такий стан підприємства, за якого воно володіє достатніми ресурсами, має доступ до ринків і конкурентні переваги для реалізації поставлених цілей розвитку, виконання місії та забезпечення конкурентоспроможності на довгострокову перспективу [1].

Досягнення такого стану визначається насамперед дієвістю системи управління економічною безпекою підприємства яка є однією із важливіших підсистем його загального менеджменту. Цю систему слід розглядати як сукупність моделей, методів, способів, прийомів, алгоритмів, процедур та заходів які використовуються певними підрозділами менеджменту підприємства та спрямовані на ефективне використання ресурсів, захищеність від зовнішніх і внутрішніх загроз, реалізацію поставлених цілей, забезпечення належного рівня конкурентоспроможності.

З вищенаведеного визначення підтверджується, що економічна безпека сучасного торговельного підприємства є різноплановою. Дослідники констатують [6-9; 11; 13; 15; 17; 18 й ін.], що вона у собі поєднує організаційний, правовий, інформаційний, ринковий та інші аспекти. Насьогодні ранжування впливу кожного із цих аспектів на належний рівень економічної безпеки торговельного підприємства є складною задачею яка є функцією часу, простору, структури, компетентностей менеджерів та низки інших факторів. Серед вказаних чинників дуже важко виокремити найбільш важливий.

Адже в забезпеченні економічної безпеки торговельного підприємства, правові питання, як і інформація та соціально-економічний стан за визначених умов – є важливими. Проте, переважна чисельність дослідників все ж схиляється до думки, що економічну безпеку варто оцінювати за економічним станом торговельного підприємства.

Економічна сторона господарювання торговельних підприємств відображається в стабільних або тих, що мають тенденцію до зростання, основних фінансово-економічних показниках діяльності. Наприклад, такими показниками можуть бути обсяг власного капіталу, обсяг річного обороту, величина прибутку, рентабельність тощо.

Автори публікації [17] вказують на те, що саме у цих показниках відображаються загальні результати забезпечення безпеки підприємства як з організаційної, правової, інформаційної, так і, власне, з економічної сторони. Додатково до цих вимірників можуть входити такі показники, як відсутність штрафів, санкцій з боку державних органів за порушення законодавства (наприклад, податкового, антимонопольного), відсутність втрат від операцій з недобросовісними контрагентами та ін.

Отже, фінансові показники в оцінці економічної безпеки торговельних підприємств є домінуючими. Ми погоджуємось з цією думкою і вважаємо, що першочерговим в оцінці економічної безпеки торговельного підприємства все ж є оцінка стану його фінансової безпеки.

На важливість і особливу значимість економічного аспекту в дослідженнях безпеки підприємств вказує ще й та обставина, під час якої у процесі господарювання вони відчують вплив різних фізичних і юридичних осіб. Як свідчить практика, такі впливи несуть негативні наслідки, перш за все для економічного стану підприємства. В цьому випадку виникають конкретні загрози безпеці підприємства і, зокрема економічній, оскільки всі втрати (організаційні, інформаційні, матеріальні, іміджу фірми) в кінцевому результаті виражаються саме в економічних втратах, тобто втратах фінансових коштів (і всі інші загрози в основі мають, як правило, економічні мотиви) [2].

З огляду на вищезазначене можна стверджувати, що оцінка стану економічної безпеки повинна бути

комплексною та включати низку показників різного типу.

Щоб отримати адекватні дійсному стану якісні та кількісні результати оцінювання економічної безпеки, науковці на даний момент розробили відповідні підходи, а саме: з використанням оціночних індикаторів, ресурсно-функціональний, програмно-цільового управління і розвитку, з використанням матриці динамічної фінансової рівноваги, підхід комплексного оцінювання економічної безпеки підприємства і нормативних значень множини фінансово-економічних показників. Переваги і недоліки кожного із вказаних підходів нами наведено у аналітичній таблиці 1.

Грунтовний аналіз наведених в таблиці підходів щодо оцінки економічної безпеки торговельних підприємств які функціонують на різних ринках та сферах торговельної діяльності надав можливість встановити, що на сьогодні все ще не існує єдиного підходу, який би дозволив дослідникам виконати комплексне оцінювання безпеки обраного суб'єкта господарювання та отримати якісний результат. І це зумовлено тим, що дослідники підійшли до розробки вищевказаних підходів з огляду оцінки економічної безпеки для конкретних підприємств, що мають свій набір проблем, свою специфіку функціонування, свій сегмент ринку та ін.

Здебільшого, вказані фактори і спричинили ті чи інші недоліки підходів, зокрема їх еkleктичність, а в деяких випадках – і певну безсистемність.

На нашу думку, наявні підходи не можуть бути використані для кінцевого оцінювання економічної безпеки торговельних підприємств. Такий висновок базується на результатах ґрунтового аналізу підходів і, зокрема методів та методик, що закладені в їхню основу. Слід зазначити, що чимало авторів включають до методик оцінки економічної безпеки доволі широкий перелік оціночних показників.

Підходи до оцінки стану економічної безпеки торговельних підприємств

Назва підходу	Переваги підходу	Недоліки підходу
З використанням індикаторів	Комплексна систематизована оцінка економічної безпеки торговельних підприємств в умовах науково-обґрунтованого визначення індикаторів та визначення їхніх граничних значень для відповідної сфери	Складність у застосуванні індикаторів, проблематичність у визначенні їх значень для торговельних підприємств різних сфер торговельної діяльності (ринки споживчих товарів, ринки товарів промислово-технічного призначення)
Ресурсно-функціональний	Всеосяжність і комплексний характер. Можливість визначення стану функціональних складників економічної безпеки торговельних підприємства і факторів впливу на них	Відсутність конкретизації чинників щодо торговельних підприємств, що ускладнює вибір функціональних складників до адекватної оцінки їх економічної безпеки
Програмно-цільового управління і розвитку	Відображає принципи і умови управління й розвитку підприємства	Висока ступінь складності аналізу, що виконується з використанням методів математичного аналізу
З використанням матриці динамічної фінансової рівноваги	Можливість використання чотирьох показників зміни темпів зростання торговельного підприємства. Дозволяє досить легко обчислювати загальний показник (коефіцієнт) економічної безпеки торговельного підприємства і досліджувати його в динаміці	Аналіз матриць для торговельних підприємств, які мають однакове значення коефіцієнтів економічної безпеки, показав, що вони різні за своєю структурою. Тому цей метод потребує подальшого удосконалення для обліку цього явища
Комплексного оцінювання економічної безпеки торговельного підприємства	Можливість оцінки економічної безпеки торговельного підприємства в динаміці. Комплексний характер оцінки	Необхідність додаткового визначення кінцевих показників, за результатами значень яких повинні прийматись конкретні рішення щодо подальшого управління економічною безпекою торговельного підприємства і його розвитку
Нормативних значень множини фінансово-економічних показників	Передбачає кількісну і якісну оцінку. Надає можливість виділити шість різних рівнів економічної безпеки торговельного підприємства, а саме: мінімальний, дуже низький, низький, середній, високий і дуже високий	Потреба в коректних і статистичних даних фінансово- економічної діяльності підприємства

Джерело: складено на основі [1-18]

Зазначене вище свідчить про неврахування дослідниками відмінностей між обраними показниками і нехтування основними вимогами до формування системи оцінки економічної безпеки сучасного торговельного підприємства та рекомендацій ДСТУ ISO 9000:2007 до визначення вимірників, зокрема результативності й ефективності.

З нашого погляду, саме ці дві групи показників повинні бути покладені в основу оцінки економічної безпеки торговельних підприємств. Більшість сучасних підходів оцінки економічної безпеки торговельного підприємства в методологічному плані ґрунтуються на

ендогенному підході до сприйняття середовища деструктивних чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, які в моделях дослідників представлено у вигляді статичного набору дестабілізуючих чинників та взаємозв'язків між ними. Хоча в окремих методиках такі взаємозв'язки чи взаємовпливи взагалі нівелюються.

Реалізація такого підходу дозволяє більш чи менш адекватно оцінити поточний стан економічної безпеки торговельного підприємства на момент оцінки. Якщо ж від моменту ідентифікації та оцінки деструктивних чинників до моменту реалізації заходів із забезпечення

безпеки проходить певний час з'являється ефект інформаційної невизначеності і прийняті рішення які ґрунтувались на такій оцінці вже не є адекватними дійсності.

На нашу точку зору, комплексна методика повинна ґрунтуватись на спільному використанні ендogenous і екзогенного підходів до сприйняття середовища деструктивних чинників. Використання екзогенного підходу дозволить розглядати дестабілізуючі фактори та зв'язки між ними в динаміці. Це дасть можливість встановити джерело їх виникнення, причини появи, форми прояву, характер прояву та взаємодії між собою, а також спрогнозувати можливі наслідки впливу.

В процесі запровадження такої комплексної методики оцінювання економічної безпеки торговельних підприємств, враховуючи її складність доцільним може бути здійснення окремої оцінки зовнішньої та внутрішньої економічної безпеки торговельного підприємства з наступним розрахунком інтегральних показників. А в межах кожної із них доцільно буде оцінювати економічну безпеку стратегічного та тактичного рівня. З одного боку це суттєво ускладнює оцінювання але з іншого дає можливість розглянути економічну безпеку не лише на момент оцінювання, а і спрогнозувати її динаміку в межах певного лагу функціонування торговельного підприємства з урахування змін та тенденцій розвитку деструктивних чинників внутрішнього і зовнішнього середовища.

Ідентифікація таких тенденцій в умовах торговельного підприємства може здійснюватись через форми прояву деструктивних чинників. До таких можна віднести деструктивні: явища, події, процеси, відносини, впливи, тенденції, функції тощо. Запропонований методичний підхід до оцінювання економічної безпеки торговельного підприємства дозволяє в системі управління забезпеченням завчасно напрацювати та реалізувати ефективну

стратегію захисту спрямовану на нівелювання, уникнення чи зменшення шкідливого впливу деструктивних чинників.

Висновки. Виконані дослідження щодо якісного аналізу підходів до оцінки економічної безпеки торговельних підприємств дозволили дійти до таких висновків. Наявність різних поглядів на оцінку економічної безпеки торговельних підприємств призвела до появи чисельної кількості підходів. Це зумовлено проблемою різного розуміння важливості впливу різних зовнішніх та внутрішніх деструктивних чинників впливу на стан економічної безпеки торговельного підприємства, а також показників та індикаторів які визначають силу такого впливу.

Кожен з існуючих підходів має свою спрямованість у визначенні стану економічної безпеки торговельних підприємств, що свідчить про певну їх обмеженість, а, отже, й неможливість отримання якісного оціночного результату. Це потребує окремого дослідження з метою подальшого формування системи показників оцінки стану економічної безпеки торговельних підприємств.

При формуванні системи оціночних показників, необхідно зважати на те, що останні повинні не тільки констатувати факт відповідного стану економічної безпеки торговельного підприємства, а й чітко визначати ступінь прийнятності чи неприйнятності такого стану для прийняття менеджерами відповідних рішень щодо його приведення до запланованого. Для цього з метою вдосконалення підходу до оцінки економічної безпеки торговельних підприємств слід формувати систему оціночних показників, яка ґрунтується на вимірниках ефективності й результативності діяльності досліджуваного підприємства.

В процесі запровадження комплексної методики оцінювання економічної безпеки підприємств, яка ґрунтується на ендogenous та екзогенному підходах до ідентифікації середовища деструктивних

чинників, виникає необхідність окремої оцінки зовнішньої та внутрішньої економічної безпеки торговельного підприємства. А в межах кожної із них необхідно буде оцінювати економічну безпеку стратегічного та тактичного рівня. З одного боку це суттєво ускладнює оцінювання але з іншого дає можливість розглянути економічну безпеку не лише на момент оцінювання, а і спрогнозувати її динаміку в межах певного лагу функціонування торговельного підприємства з урахування змін та тенденцій внутрішнього і зовнішнього середовища. Крім того важливим у такій методиці є оцінка впливу деструктивних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища на стан економічної безпеки як в поточний момент часу так і в перспективі, що дозволяє в системі управління забезпеченням напрацювати та реалізувати ефективну стратегію захисту спрямовану на нівелювання, уникнення чи зменшення шкідливого впливу деструктивних чинників.

Література:

1. Алькема В. Г., Кириченко О. С., Літвін Н. М. Економічна безпека інноваційного підприємства : монографія. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2016. 320 с.
2. Атрамонова Н. С., Атрашкова А. В. Визначення рівня економічної безпеки підприємства задля забезпечення ефективного адміністрування. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 3. С. 19-23.
3. Базилевич В. М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємств АПК. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту*. 2014. Вип. 717. С. 109–114.
4. Гічова Н. Ю. Діагностика та підвищення економічної безпеки підприємства : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Дніпропетровськ, 2010. 23 с.
5. Довбня С. Б., Гічова Н. Ю. Діагностика економічної безпеки підприємства як інструмент визначення напрямків його інноваційного розвитку. *Економічний вісник НГУ*. 2008. № 3. С. 36-42.
6. Ортинський В. Л., Керницький І. С., Живко З. Б. та ін. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. Київ : Правова єдність, 2009. 544 с.
7. Варналій З. С., Мельник П. В., Тарангул Л. Л. та ін. Економічна безпека : навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 647 с.

8. Ендогенний та екзогенний підходи в дослідженнях системи економічної безпеки суб'єктів господарювання : колективна монографія в 10-ти томах. Київ : ВНЗ Університет економіки та права «КРОК», 2012. 309 с.

9. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія Г. В. Козаченко. Київ : Лібра, 2003. 280 с.

10. Корецький Б. М. Діагностика економічної безпеки суб'єктів господарювання в транзитивній економіці. *Наукові записки Тернопільського нац. економ. ун-ту*. 2006. № 15. С. 74-77.

11. Костенко Т. Д., Підгора С. О., Рижиков В. С. Економічний аналіз і діагностика стану сучасних підприємств : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 400 с.

12. Кошембар Л. А. Рейтингова оцінка економічної безпеки підприємств різних видів економічної діяльності. *Економічний форум*. 2014. № 2. С. 120-126.

13. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія ; за ред. В М Геця. Харків : ІНЖЕК, 2006. 240 с.

14. Нагорна І. І. Оцінка стійкої економічної безпеки промислового підприємства. *Економічний простір*. 2008. № 19. С. 243-253.

15. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3. С. 12-19.

16. Економічна безпека суб'єктів реального сектору економіки: колективна монографія ; за ред. проф. В. П. Волкова. Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2013. 362 с.

17. Устенко С. В., Іванченко Н. О. Процеси забезпечення адаптивного моніторингу економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 11(125). С. 169-173.

18. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. Київ : НІСД, 1997. 144 с.

References:

1. Alkema, V.H. Kyrychenko, O. S. and Litvin N. M. (2016), *Ekonomichna bezpeka innovatsiynoho pidpriemstva* [Economic security of an innovative enterprise], KROK University, Kyiv, Ukraine, 320 p.
2. Atramonova, N.S. and Atrashkova, A.V. (2012), "Determining the level of economic security of the enterprise to ensure effective administration", *Ekonomika: realii chasu*, № 3, pp. 19-23.
3. Bazylevych, V. M. (2014), "Assessment of the level of economic security of agricultural enterprises", *Naukovyi visnyk Chernivetskoho un-tu*, vol. 717, pp. 109-114.
4. Hichova, N.Yu. (2010), "Diagnosis and increase of economic security of the enterprise", Ph.D. Thesis, Economics, Dnipro, 23 p.
5. Dovbnia, S.B. and Hichova, N.Yu. (2008), "Diagnosis of economic security of the enterprise as a tool for determining the directions of its innovative

development”, *Ekonomichnyi visnyk NHU*, № 3, pp. 36-42.

6. Ortynskyi, V. L. Kernytskyi, I. S. and Zhyvko, Z. B. ta in (2009), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstv, orhanizatsii ta ustanov* [Economic security of enterprises, organizations and institutions], Pravova yednist, Kyiv, Ukraine, 544 p.

7. Varnalii, Z. S. Melnyk, P. V. and Taranhul, L. L. ta in. (2009), *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], Znanna, Kyiv, Ukraine, 647 p.

8. *Endohennyi ta ekzohennyi pidkhody v doslidzhenniakh systemy ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia* [Endogenous and exogenous approaches in economic security research], KROK University, Kyiv, Ukraine, 309 p.

9. Kozachenko, H. V. Ponomarov, V. P. and Liashenko, O. M. (2003) *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of the enterprise: the essence and mechanism of provision], Libra, Kyiv, Ukraine, 280 p.

10. Koretskyi, B. M. (2006), “Diagnosis of economic security of economic entities in a transitional economy”, *Naukovi zapysky Ternopilskoho nats. ekonom. un-tu*, № 15, pp. 74-77.

11. Kostenko, T. D. Pidhora, Ye. O. and Ryzhykov, V. S. (2007), *Ekonomichnyi analiz i diahnozyka stanu suchasnykh pidpriemstv* [Economic analysis and diagnosis of modern enterprises], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 400 p.

12. Koshembar, L. A. (2014), “Rating assessment of economic security of enterprises of different types of

economic activity”, *Ekonomichnyi forum*, № 2, pp. 120-126.

13. *Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo* [Modeling of economic security: state, region, enterprise], INZEK, Kharkiv, Ukraine, 240 p.

14. Nahorna, I. I. (2008), “Assessment of sustainable economic security of an industrial enterprise”, *Ekonomichnyi prostir*, № 19, pp. 243-253.

15. Yliashenko, S. N. (2003), “Components of economic security of the enterprise and approaches to their assessment”, *Aktualni problemy ekonomiky*, № 3, pp. 12-19.

16. *Ekonomichna bezpeka subiektiv realnoho sektoru ekonomiky* [Economic security of the real sector of the economy], Zaporizkyi natsionalnyi universytet, Zaporizhzhia, Ukraine, 362 p.

17. Ustenko, S. V. and Ivanchenko, N. O. (2011), “Processes of ensuring adaptive monitoring of economic security of the enterprise”, *Aktualni problemy ekonomiky*, № 11(125), pp. 169-173.

18. Shlemko, V. T. and Binko, I. F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia* [Economic security of Ukraine: essence and directions of providing], NISD, Kyiv, Ukraine, 144 p.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2020 р.